

Vinko Cuderman

O SITIH IN LAČNIH (SLOVENCIH)

Nedavne burne razprave okrog učiteljskih plač so utihnile in večji del naše javnosti je najbrž prepričan, da smo s tem, ko smo zagotovili prosvetnim delavcem (dovolj skromne!) osebne dohodke, tudi že rešili poglavitni problem našega šolstva. Pa smo zasilno zakrpali luknjo, ki je vzbujala največ pohujšanja, suknja pa ni zato nič lepša: ponošena in preperela, da je človeku nerodno, ko jo pogleda. In tako rajši zatiskamo oči ... Vemo sicer, da je izobrazba prvi pogoj za kakršenkoli napredek, vemo, da je danes v svetu znanje najpomembnejši kapital in da zaostajanje ne vzgojno-izobraževalnem področju pomeni vsestransko zaostajanje, kljub temu pa že dobro desetletje šolstvo tako zanemarjamo, da se nepolitik upravičeno lahko vpraša, če ne gre pri tem za načrtno, daljnovidnejše početje. Saj v nasprotnem primeru ostaja le ena možnost: da je politika, ki jo vodimo do šolstva, kratkovidna.

Prebiram analize Republiškega zavoda za zaposlovanje. V Sloveniji je v razredih s predmetnim poukom komaj polovica (50,1 %) učiteljev z ustrežno izobrazbo, kar deset občin pa ima več kot 75 % za predmetni pouk neusposobljenih učiteljev. Skupno primanjkuje v Sloveniji približno 2500 učiteljev predmetnega pouka in to v največji meri ravno za pouk najzahtevnejših predmetov: matematike, tujega jezika in slovenščine. Štiri slovenske občine ne premorejo niti enega matematika, kar pet občin pa je brez predmetnega učitelja za tuj jezik!

Podoba, ki se nam kaže skozi te podatke, pa bi bila najbrž še bolj porazna, če bi prišli s primerno analizo do profilov tistih učiteljev, ki imajo formalno izobrazbo, a so se iz znanih (in opravičljivih) razlogov bolj ali manj "pokačurili". In za to (vsaj v prvi vrsti) niso krivi oni. Skozi deset let so lahko stalno poslušali, da so slabo plačani le zato, ker družbi ne znajo prikazati vrednosti svojega dela, in da so se za osebne dohodke dolžni boriti. Pa so se pričeli boriti in se - ker denarja vseeno ni bilo od nikoder - začeli gristi med seboj! Sestavljali so pravilnike in statute, jih vsako leto vsaj enkrat popravljali ter se šli samoupravljanje zaradi samoupravljanja, namesto da bi opravljali svoje delo in se strokovno izpopolnjevali. Deset let sistematičnega psihičnega uničevanja pa stre ali vsaj načne mentalno še tako zdravega človeka!

Povsem nenormalno vzdruže v šolah pa nas ni prav nič motilo, da ne bi povrh vsega izvajali še raznih reform, kajti: če gre vsa družba naprej, mora iti tudi šolstvo! Tako smo - na primer - navkljub vsem ugovorom in pripombam pe-

dagogov z zakonom o osnovni šoli določili, da lahko napredujejo tudi učenci z negativnimi ocenami. Kdor je imel pred dobrimi desetimi leti pomisleke proti temu, je bil konservativen, nehuman (itd.), danes pa lahko beremo v poročilih prosvetno pedagoške službe, da je bilo prav izvajanje tega zakonskega določila krivo za slabše učne uspehe! Poglavlje zase so gimnazijski zaključni izpiti (matura), ki smo jih v šestdesetih letih nič kolikokrat reformirali, največkrat kar sredi šolskega leta, tako da učenci niso nikoli vedeli, kakšna matura jih čaka. Tudi preteklo leto v tem pogledu ni bilo izjema. Ko so se dijaki že odločili za predmetne skupine, je na lepem prišlo obvestilo, da za tako imenovani drugi predmet lahko izberejo le matematiko ali prvi tuji jezik, ne pa (kot prejšnja leta) tudi drugi tuji jezik. Med učenci je nastalo razburjenje, ki je gotovo vplivalo na normalni potek šolskega dela, in ko so se ravno pomirili in si izbrali drugo predmetno skupino, je prišla nova informacija: to leto naj poteka matura še po starem. Ker se podobne stvari ne dogajajo samo v šolstvu, so taki "eksperimenti" najbrž čisto vzgojnega značaja: dijaki naj se že v šoli navadijo na vse tisto, kar jih čaka v življenju (nesolidnost, anarhija itd.)! V državi z urejenim šolstvom bi bilo normalno, da - kadar se prične v šolah poučevati nov predmet - najprej izidejo učbeniki. Mi smo vpeljali ruščino in jo poučujemo na nekaterih gimnazijah že celo desetletje, in vendar še do danes ni izšel nikak učbenik. Podobnih primerov bi lahko našli še in še. Slabi učni uspehi so v takih pogojih nekaj povsem normalnega, zato mislim, da smo zadeli žebelj naravnost na glavo, ko smo (da bi izboljšali kvaliteto pouka) pred nedavnim najprej - reformirali prosvetno pedagoško službo!

Reforme te vrste so razumljive (saj zanje ni potrebno posebnega truda in tudi stanje ne dosti), ne morejo pa bistveno vplivati na stanje v našem šolstvu, katerega sanacijo bi bilo nujno začeti dosti globlje: pri kadru in materialni osnovi. Brez sposobnih šolnikov ne more biti dobre šole, pa naj bo prosvetno pedagoška služba ne vem kako organizirana oziroma reorganizirana! Sposobnih učiteljev pa naše šole ne bodo imele vse dotlej, dokler bo ta poklic v naši družbi manjvreden. Analiza sposobnostnega nivoja dijakov slovenskih gimnazij, ki jo je opravil Republiški zavod za zaposlovanje, kaže, da se na pedagoške gimnazije vpisujejo najmanj sposobni dijaki. V tej analizi zavzamejo pedagoške gimnazije naslednja mesta: celjska 24., ljubljanska 26. in mariborska 34. (to je zadnje!) mesto. Omenjena analiza predlaga zoper "neodgovorni način kadrovanja pedagoških kadrov" tri ukrepe: a) uvedi selekcijo pri sprejemu na pedagoške gimnazije, b) dvigniti višino štipendij za pedagoške gimnazije na konkurenčni nivo in c) doseči v naši družbi ustrezno moralno in materialno vrednotenje pedagoškega kadra. Mislim, da bi bilo treba predlagane ukrepe zapisati v obratnem vrstnem redu, najbolje pa bi bilo prva dva kar izpustiti, saj se sposobnejši dijaki gotovo ne bodo ujeli na limanice v obliki konkurenčne štipendije, selekcijo pa je nemogoče opravljati, če se v šolo prijavijo

manj sposobni, se pravi, dokler družba s svojim vrednotenjem pedagoškega kadra opravlja selekcijo, katere posledica je vpis manj sposobnih v pedagoške gimnazije.

Ne bi hotel spet načenjati vprašanja učiteljskih plač, vendar je treba povedati, da so (med enako izobraženimi) prosvetni delavci še vedno krepko na dnu plačilne liste. Že kriterij, po katerem dobivajo osebne dohodke v višini poprečnih osebnih dohodkov ostalih služb v prejšnjem letu, je (milo rečeno!) čuden. Ob (za SFRJ) normalni inflaciji to pomeni vsaj eno mesečno plačo na leto manj, ob inflaciji, ki smo ji bili priča zadnji dve leti, pa materialni položaj prosvetnega delavca najbrž ni dosti boljši, kot je bil pred (toliko oznanjevanim!) izboljšanjem njegovih osebnih dohodkov.

Učiteljski poklic je za sposobnejše nepriljubljen tudi zategadelj, ker ne omogoča nikakršnega napredovanja oziroma uveljavljanja sposobnejših. Nasprotno: ker kvalitete dela nihče ne upošteva (saj je praktično nemerljiva), se v tem poklicu sposobnejši avtomatsko izenačijo z manj sposobnimi ali celo nesposobnimi. (Ne čudimo se torej, če so nekateri ravnatelji najboljšim dijakom, ki so se mislili odločiti za učiteljski poklic, to odsvetovali, češ da jih je za kaj takega škoda! Mar naš učitelj, izhajajoč iz lastnihkušenj, lahko svetuje mlademu človeku, ki išče pri njem pomoči, naj gre po njegovi poti!? Če noče, da bi ga kdaj pozneje ne prekinjal, najbrž ne!) Je potem sploh kak izhod? Je.' Dohodki v prosvetni službi bi morali biti taki, da bi postala zanimiva tudi za nadarjene dijake, s čimer bi bil omogočen zdrav izbor. Se pravi: izhoda ni!!

Petdeset procentov nekvalificiranih predmetnih učiteljev slovenskemu šolstvu ne dela časti, vendar bi vsa stvar le ne bila tako tragična, če bi bili kvalificirani in nekvalificirani učitelji enakomerno porazdeljeni po šolah. A vemo, da ni tako: pretežni del kvalificiranega kadra je v večjih, bogatejših središčih, kjer so življenjski in delovni pogoji ugodnejši, oddaljeni, revni kraji pa so skoraj brez njega. Od učiteljev, ki poučujejo tuji jezik na osnovnih šolah, jih je strokovno usposobljenih približno polovica, vendar v občinah Lenart, Metlika, Ormož, Radlje in Sevnica ni bilo v preteklem šolskem letu niti enega z ustrezno izobrazbo, medtem ko v Ljubljani od 70 učiteljev le eden ni imel odgovarjajoče kvalifikacije. O posledicah neustrezne strokovne zasedenosti učiteljskih mest in o tem, kdo je žrtev takih razmer, najbrž ni treba govoriti. V odročnejših krajih, kjer je kvaliteta pouka zaradi kadrovskih kakor tudi materialnih vzrokov izredno nizka, je tudi najspodobnejšim učencem pot do nadaljnega študija zaprta. In takih učencev ni malo, saj je analiza intelektualnih potencialov, ki jo je letos opravil Republiški zavod za zaposlovanje, pokazala, da je razlika med intelektualnimi sposobnostmi učencev na gospodarsko najmanj razvitih področjih (npr. na Kozjanskem) in učenci gospodarsko in kulturno najbolj razvite - ljubljanske - regije - pravzaprav minimalna! Problem

sitih in lačnih Slovencev se torej pričinja tu: velikemu številu naših otrok je (kljub ustavnemu določilu) zaradi zanemarjenega šolstva na podeželju onemogočeno razviti svoje sposobnosti in najti primerno mesto v družbi. Tako pride do kruha (take ali drugačne kvalifikacije, ki omogoča zaposlitev) v Trebnjem in Lenartu komaj 16 oziroma 18 procentov mladine, medtem ko v Ljubljani nad 80 odstotkov. Tu in v drugih središčih se vpisujejo v srednje šole tudi manj sposobni učenci (kar seveda vpliva na kvalitetni nivo šol), medtem pa je v manj razvitih področjih dosti sposobnih učencev, ki zaradi pomanjkljivega predznanja (zlasti matematike, slovenčine in tujega jezika) nikoli ne prestopijo vrat šole, v katero bi spadali.

Takšno stanje v šolstvu pa se še dolgo ne bo spremenilo, če ne bomo sprevideli, da je bila ideja naprtiti glavno skrb za obvezno šolanje na hrbet občin naravnost salamska, zlasti še, ker so revnejše občine poleg nerazvitega gospodarstva "podedovale" razpadajoče šolske stavbe. (Idrijska občina na primer ni dedovala niti ene nove šole, pa bi zdaj za sanacijo potrebovala vsaj dve stari milijardi, se pravi celotni dveletni občinski proračun!). Dopolnilna sredstva, ki jih dobivajo "lačni" od Izobraževalne skupnosti SR Slovenije, so le zasilen obliž na inficirano rano. Prizadevanja republiške izobraževalne skupnosti, da bi postopoma (v štirih fazah) rešila problem dopolnilnega financiranja osnovnega šolstva, so sicer vredna priznanja, vendar gre očitno le za poskus zamašiti razpoko v sistemu in je zato vprašanje, koliko bodo uspešna. Gotovo je le nekaj: da bodo v prvi fazi še vedno tepeni "lačni" in da se ob prehodu v drugo oziroma tretjo fazo, ki bi prizadela "siste", utegne kaj zataktniti. Razvitejše občine najbrž ne bodo navdušene nad tem, da bi prispevale za šolstvo po enakih kriterijih kot nerazvite, viške pa odvajale republiški izobraževalni skupnosti. Site prav malo briga, kako je z lačnimi, da pa smo eni in drugi Slovenci, je že davno izbrisano iz naše zavesti. Danes smo predvsem Idrijčani, Kranjčani, Ljubljancani (itd.), saj je vsaka občina republika zase in so naši interesi predvsem znotraj nje. Tistih sil, ki so nas združevale kot narod, skorajda ni več, zato je popolnoma razumljivo, če se zdi nekaterim narodno gledališče nepotrebno, ali če Dmitrij Rupel zapiše, "da krivično zapostavljamo to, kar se resnično spovre v ljudeh in da nad tem zganjamo nekakšen nacionalistični, centralistični teror, in sicer v imenu enotnega knjižnega jezika in enotne visoke, kvalitetne kulture" (Teorija in praksa 8/9, str. 1185). "Razvoj gre neusmiljeno naprej v smeri dezintegracije in decentralizacije (in s tem tudi provincializacije) naše kulture in šolstva. Kriza, ki jo doživljata tako kultura kot šolstvo, pa priča o krizi samega sistema.

